

egész őszi-téli időszakra úgyannyira, hogy csak gólyalábakon lehetett közlekedni...

TÁVOZÁSKOR, Pécs felé haladtomban, a vonat Keménygadány —Keresztespuszta megállóhelyen hosszasan, vesztegelt. A Hegyföld legmagasabb pontján voltunk, ahonnan egyforma szépséggel bontakozott ki az alkonyati táj a Mecsek és a Dráva felé. Kétoldalt erdők, a kakukkszó visszhangozva kísérté a mozdony zihálását, a levegőben ökörnál úszott és az ég csodálatos tisztaságában benne volt a magyar ősz minden varázsa. A vasúti kocsiban a megszokott hangzavar: sisakszerűen felmagasított fejkendős sokac asszonyok, fekete ruhás, „pacsjeros“ svábok, szűkcsizmás magyarok beszélgettek. Akárki akármit is mondjon, békés volt a hangulat, miként a táj is, melyben a természet parancsára együtt kell e különböző népeknek élniök. Ekkor gondolatban végigfutottam a százszor bejárt ötvenkét falut, búcsúztam Dél-Baranyától. A vonat hirtelen lökessel indult el és kanyarogva futott le a Hegyföldről a pellérdi halastavak felé. Messziről megkondult a görcsönyi templom litániára hívó harangja.

ALDOBOLYI NAGY MIKLÓS

F I G Y E L Ő

Szórványmagyarság.

Akik évek óta nyitott szemmel figyelik a magyarság és a környező népek népesedési helyzetét, igen nagy aggodalommal látják népünk világháború utáni fokozatosan növekvő biológiai romlását. Már maga a hideg statisztikai tény, hogy a magyar születés azóta állandóan 6—8—10 ezreléssel kevesebb, meggondolkoztató. Olyanmértvű vérvesztés ez, amit a kisebb halálozási arányszámunk sem pótol s ami egy emberöltő alatt is tragikus katasztrófára vezethet.

Annál is inkább, mert a jelen-ség mögött mint ok húzódik népünk biológiai erejének a megtörése. Ismeretesek a két éve alakult Nemzetbiológiai Intézet idevonatkozó tanulmányai, kimutatásai. Belátható időn belül olyan mértvű szaporodást kellene elérnünk,

hogy számunk 20 millióra nőjön, mert csak így tudjuk biztosítani megmaradásunkat a Duna völgyében.

A pusztító betegségek közül az egyikét és egysét élő erővel beál-lította a köztudatba az irodalom. Felső és középosztályunkon kívül mind jobban harapózik a magyar nép soraiban is, s egyes vidékeket szinte menthetetlenül hatalmába kerített. (Ormányság, Sárköz, Örség, Zsitvatorok stb.) Problematikáját legalább is nagyjából ismer-jük. Persze még sok a kutatási feladat e téren is, hisz az eddigi vizsgálódások hajlandók voltak vagy tisztán gazdasági, vagy csak erkölcsi, lelki okokkal magyarázni. Pedig kétségtelen, hogy a je-lenség, bár jellegében nagy voná-sokban egyezik, mégis rengeteg faktorból tevődik össze s vidéken-ként is más-más színezetű. Csak egyetemes jellegű, minden okot

figyelembevevő kutatás tud gyökeréig hatolni.

Sokkal kevésbbé ismerjük a másik nagy betegségeinket, a nemzetiségek között élő magyarok széthullását.

Megtaláljuk a Dunántúl egyes németek által lakott vidékén, — nem is olyan kis mértékben — de különösen nagyon komoly kérdés Erdélyben és Ó-Romániában, Regátban. A széthullás, beolvadás már századokkal ezelőtt megkezdődött, fokozatosan gyorsult, de meglehetősen későn döbrentek rá. Bár a XVIII. században az erdélyi magyar egyházak jelentései itt-ott már megemlékeznek róla s a veszély egyre erősödik, a magyar társadalom és kormányzat még a következő században sem hajlandó tudomásul venni. Nyitott-szemű magyarok mind többen és többen elkiáltják a veszélyt, de nem sok eredménnyel. Az erdélyi ref. egyházkerület valamennyi gyűlésén szerepel már a kérdés, megdöbrentő adatokat sorolnak fel, meg is indul a gyülekezetek számbavétele, a statisztikai felmérés, de a gyakorlati segítség elakad.

A vármegyei monográfiák gazdag anyagot gyűjtenek össze a beolvadás történetére és akkori helyzetére vonatkozólag. Közülük némelyik igen értékes munkát végez e téren is (Pl. Szolnok-Doboka vármegye monográfiája). A kérdés az *Elnémult harangok*-kal Rákosi Viktor az irodalomba is beviszi, de ez sem akadályozza meg a román bankok nagy földvásárlásait és egész faluknak, magyar gyülekezeteknek az eltűnését. Tokaji Nagy László, *Eladó föld — eladó ország* című munkájában, *Bethlen István* röpiratban igyekszik felrázni a szunnyadó magyar lelkiismeretet, nem sok sikerrel. A harmincmillió ma-

gyarság ábrándjában élő nemzetnek kellemetlen ez a renitenskedő hang s igyekszik el is hessegetni magától. A kormánynak megkedvesebbek a vokstól szolgáltató nemzetiségek, mint az ellenzéki magyarok.

Így éri Erdélyt az összeomlás. A folyamat gyorsul, sok helyen befejeződik, de érdekesség, hogy a nemzetiségi kérdés szörnyű kiélézése miatt a továbbterjedés megáll s a sovíniszta románság öntudatra lobbantja az alvó magyarságot. A megszállás második évtizedében inkább renegátok születnek, mint beolvadók.

Sajnos nem áll meg teljesen most sem. Az erdélyi magyarságot a mezősegi egykori magyar faluban dolgozó ref. pap, *Földes Károly* megdöbrentő röpirata rázza meg, amit *Nyirő József* novelisztikusan dolgoz fel előbb a *Kéleti Újság* hasábjain, majd *Az én népem* c. regényébe illeszti be.

A megdöbrent magyar társadalom gyűjtést rendez a gyakorlati segítség céljaira. A kolozsvári diákok, főleg teológusok, tanulmányutat rendeznek a Mezőség szórványaiban, az egyház is kevesebb szóval s mind több áldozattal vesz részt a megtartó munkában.

Így érkezik el Észak-Erdély visszatérése. Az Erdélyi Magyar Párt főprogrammnak vette fel a szórványkérdés megoldását, mert maga az, hogy megváltozott az államhatalom, nem orvosság. A magyar uralom alatt is továbbmehet ez a folyamat, ami az ember hajszálereken való elvérzéséhez hasonlítható.

Csak Észak-Erdélyben sajnos, most még hozzávetőleges, de elég szűkmarkú számítás szerint mintegy 100.000-re tehető az utolsó két század magyar vérvesztesége, ami az utódokat és a szaporodást

is tekintetbevéve legalább háromszor annyira nő. (Ugyanis ha elő vesszük *Fényes Elek* multszázadi közepéről nem mindenben, de ebben a kérdésben feltétlenül megbízható statisztikáját, látjuk, hogy magyar, magyar-román, és román nyelvű községeket vesz fel. Amit ő még kétnyelvűnek vett, az ma 90—100%-ban tiszta román s az egykor magyarnak feltüntetett községek közül is igen sok lett vegyessé. A vármegyei monográfiák vagy az egy községben folytatott anyakönyvi tüzetes vizsgálatokkal is hasonló eredményre jutunk.)

Azt sem mondhatjuk, hogy ugyanez a folyamat fordítva is érvényesülne, mert egynéhány elszékelyesedett román falu kivételével inkább a peremeken találunk igen csekély, javunkra történt beolvadást, de az előbbi adatokkal szemben meg sem említhető mértékben.

Mindez eléggé mutatja, milyen létfontosságú feladat számunkra a kérdés alapos, szenvedélymentes, tudományos feltárása, az okok kiderítése, hogy ennek alapján meginduljon a magyarság önvédelme, a gyakorlati segítség.

A köztudatban szórvány, szórványkérdés, szórványmagyarság megjelöléssel találkozunk. Helyesebb, ha már az elején tisztázzuk, hogy inkább *maradék magyarságról* beszélhetünk. Hiszen valamikori teljesen összefüggő s tiszta magyar települések közé szívárgott be a románság, lett lassan kisebbségből többséggé és szívta fel a magyarságot. Ami belőle megmaradt és küszködik sorsa ellen, *maradékmagyarság*.

Jellegében más a szórvány. Itt ugyanis románok által lakott helyre költözik be a magyarság valamilyen okból, közéjük szóródik s lassankint kisebb vagy nagyobb

szórvány keletkezik s erre hat a többségi román felszívó ereje. Mindjárt látszik, hogy kisebbsémmé ez a fajta szívódás, oka lehet a bánya, vagy ipartelep, gyár, fürdő s más megélhetési forrás miatt történt település.

A beolvadást előkészítő okok elsősorban *történetiek*.

A románság térhódítása a törökök és tatárok folytonos meg-megújuló pusztításának köszönhető. A magyarság által lakott folyóvölgyeket sokszor felperzselik, a lakosságot egyrészt leöldöklük, másrészt rabszíjra fűzve elhurcolják. A császári hadak is a völgyeket háborgatják s a járványok is itt harapóznak végig. 1740-ben egy község 1100 lakójából 846-an hálnak meg s a „kis kolera“, „nagy kolera“, „dögvész“ név alatt vissza-visszatérnek. Az elnéptelenedett községekbe a hegyek között zavartalanul, háborítatlanul élt románság húzódik le s a maradék magyar elemeket is magához vonzza.

A *vallási türelmetlenség* a szabadság klasszikus földjének nevezett Erdélyben is fel-felüti a fejét s a feljegyzések szerint sok helyen okozója lesz az idegen fajta előnyomulásának.

A XVIII. században a görög keleti hitről katolizált románság vonzása olyan mértékben megnő a maradék, sokszor pásztor nélküli magyar római katolikusok felé, hogy azok egy század leforgása alatt szinte teljesen eltűnnek. A kanonikus és liturgikus egyezés elősegíti az összeolvadást. Ugyanabban az időben alapítványokkal, kiváltságokkal, adományokkal a román falvak szinte behozhatatlan előnyt élveznek sok vidéken a magyarsággal szemben. (Pl. a Naszodi iskolaalapítvány területén). Mária Terézia idejében az itt létesített és messze lenyult ha-

tárörvidékek sokszor ilyen szerepet játszanak a magyarságai szemben.

Így a XIX. században a történeti okok főként gazdaságilag érvényesülnek. A jobbágyság felszabadításával a románok is földhöz jutnak, a liberalizmus szemléletében a Regátból táplált román bankok az eladósodott földesurak földjeire nyújtott váltókölcsonökkel nagykiterjedésű birtokokhoz jutva, rajta a román parasztság érdekében tervszerű telepítési politikát folytatnak. Csak a háborút megelőző két évtizedben mintegy 2—300.000 kat. hold kerül így át a románok kezébe. Ugyanakkor köztudomású, hogy a magyarság ezrei veszik fel a vándorbotot s mennek Amerikába vagy a közeli Regátba.

Ilyen támogatások mellett sok községben még gazdaságilag is erősebb lesz a románság. Ugyanaz az életszint, életkörülmények, ugyanabba a társadalmi osztályba tartozás újra csak segítő erő. A parasztság lassankint a vegyeslakosságú községben is egységes néppé lesz. Kultúrája kölcsönösen kiegyenlítődik. Szokásaik kicserélődnek, vérségi kapcsolat indul meg; a pásztor nélkül hagyott nyáj elkallódik, elvész. Az egyház szervezetlensége miatt elveszti megtartó erejét, a tételes hit kihull és helyét a hagyomány, a néplélek felől feltörő kultikus jellegű népi hit foglalja el.

Így a XIX. században a reformátusok által lakott községek is oláhosodásnak indulnak. A román anyakönyvek a tanui az évről-évre szaporodó magyar nevek között a vegyesházasságokból származó elkereszteléseknek. Így Mezőújlakon például a következő románok élnek: Fileki, Rákosi, Mártonfalvi, Kásvai, Benkő, Halász, Német, Győrfi, Szász, Halmi, Sa-

rudi, Szatmári, Balogh, Bojér, Bölkényi, Kerekes, Rigó, Horváth, Kovács, Szigethi, Lakatos stb.

De így megy ez végig a Mezőségen, Maros-Torda egyes részein, Szolnok Dobokában, a Nagy-Szamos völgyében, Szilágyban.

Még megrázóbb adatok sorát említi Földes Károly: *Szörványmisszió* c. iratában. Többek között elrománosodott Nagy Zsigmond ref. lelkész nagyszámú utóda. Déd-unokája Naghiu Nikolai gör. kat. tanító. Tárborszernagy bátyja, alispán unokája, lelkész, tanító ivadékok is lehullottak a beolvadó népbe.

Az utolsó 3 évtized adatai alapján például Szolnok-Doboka megyében minden 4 évben egy egyházközség szűnik meg. A román uralom alatt 9 anyaegyház, 6 leányegyház lett teljesen szörványnya.

Kiragadott példák a tengerből.

Mi lehet a segítés módja?

Az eddigiekből is látható, mennyire bonyolult és összetett kérdés a beolvadás s mennyi elmélyült, tervszerű, alapos, minden részletre kiterjedő, szintetikus jellegű kutatás szükséges még a teljes feltáráshoz. E nélkül azonban igazi gyakorlati cselekvés sem képzelhető el, legalább is ami egész megoldást adna, nem.

Gazdag feladat vár a népiségtörténetre. E téren Mályusz Elemér budapesti professzor irányításával indult meg feltáró munka. (Jákó Zsigmond: *Bihar vármegye népiségtörténete*.) Községről községre menve a feltárható legapróbb részletekig kell összehordani okleveles feljegyzések és anyakönyvek alapján az idevágó adatokat. Az Erdélyi Múzeum feltáratlan gazdag oklevéltanyaga, a főnemesei családok irattárai a régebbi időkre nyújtanak támasztékot. Így megcáfolható az a fel-

bukkant vélemény, hogy nem beolvasott magyarokkal, hanem magyarnevű románokkal állunk szemben, akiknek földesurok adott volna magyar nevet. Így lettek Rákóczi, Bocskai nevű románok is. Valóban a birtokosok román jobbagyait elnevezték így, (pl. Rákóczi Illése, Bánffy Juonja) de ez a történelmi v. birtokos nevekről felismerhető igen kis számra vonatkozó jelenség. Népiségtörténeti vizsgálattal a veszteség történeti lépcsőfokokként számszerűleg áll majd előttünk s hullámvázisában az előidéző okokat is felfedhetjük, amelyek egyrészt egységesen hatók, másrészt táj-jellegűek lesznek.

A *néprajz* a tárgyi és szellemi népi kultúra feltárásában összehasonlító módszerrel kell hogy megmutassa a jelenségek származását, összeolvadását, ennek okait, jelentkezését történeti szinten. Mind a tárgyi, mind a szellemi kultúra területén eddig végzett vizsgálódások is minden elfogultságtól mentesen megmutatták a magyarság magasabb szellemi szintjét és gazdagabb kultúráját. Szinte törvényként hat, hogy kisebbségbe jutva mindig a magasabb szinten álló nép olvad be, mert hamarabb tanulja meg a nyelvet, szokást, s az élet kényszerítésében belehelyezkedik az egységes közösségbe. Különösen áll ez a magyarságnál, mely lelki alkatában is magábanhordozza azt a tulajdonságot, hogy a másfajú népnek is megadja a magának vindikált jogokat.

Egy szűk területen, községben végzett s egészen alapos, mélyreható néprajzi kutatás a néprajz minden területén megmutatja majd a kétféle hagyomány összeolvadásának folyamatát, okait, lelki alapjait s itt jutunk majd a probléma gyökeréig. A *néplélek*

ben, a *népjellemben* érvényesülő sajátos vonások, a kultúra egységes jellege, megragadottságában rejlő ereje mutatja majd az utat a legbelsőbb okok felé.

A gyakorlati segítség pedig kezdődött azzal, amit a magyar kormányzat szigorúan végrehajt. Egy magyar gyerek sem járhat nemzetiségi iskolába. A gyermek a többség között igen fogékony, szeret odatartozni, ahol erősek és sokan vannak. A többség nyelve, szokása, gondolkozása ragad rá, s igyekszik minél hamarabb át is venni, mert a kitermelődött kisebbségi érzést a többséggel szemben nem tudja elviselni a gyermeki lélek. Ezért nagyjelentőségű ez a rendelkezés és a nyomában felállított internátusok. A további elkallódást megakadályozhatják.

Nem lehet azonban egyetlen cél csupán a beolvadás megszüntetése. Keresni kell a módokat feltétlenül elvesztett véreink visszaszerzésére! Ma minden nemzet, minden eszközzel és erővel törekszik népi erejének számbeli gyarapítására is. Nem követelhetjük a másét, nem is akarjuk, de a magunkét sem hagyhatjuk. Különösen, ha ennek a módjait is megtaláljuk.

Az erőszak feltétlenül kiküszöbölendő. Az öntudat felébresztésére minden más eszközt meg kell találnunk. Nem lehet cél, — mert hely sincs — most ezek részletes feltárása, csupán vázolója. A népművelés; külön e térre *szellemileg és lelkileg* is előkészített magyar közigazgatás, nemzetiségi felvevő iskolákban kiképzett magyar kereskedők, iparosok, akik harcosai lennének a visszahódító munkának. Magyar iskolázás, a gyerekek egész nyári alföldi nyaraltatása, hazánk szépségeinek, fővárosunknak mutogatása, s

mindezeknek a leventékre való kiterjesztése a fiatalságnál hozna feltétlenül eredményt.

De elkerülhetetlen mindezen a helyeken szaporodó magyar családok letelepítése, megerősítése, kijegecesedési pontjává az erősödő magyarságnak. A Darányi Ignác féle telepítés némely helyen eredményével is példát ad. Nagysánáson már csak 14 magyar lélek volt a milleneum évében, letelepítettek kb. 15 magyar családot s 1935-ben már 1532 lett a lélekszám. A mellette lévő Kissánás sokkal nagyobb lélekszámával teljesen eloláhosodott.

Ha a múlt század végén minden veszélyeztetett községbe csak ilyen mérvű telepítés történt volna, ma erőteljes, fejlődésre, szaporodásra kész magyar központok lettek volna a temetők helyén, ahonnan semmiféle történelmi kényszer nem vetné ki őket.

Az erdélyi román földreform felülvizsgálása most lehetőséget nyújtana ilyenirányú telepítésre is. Hiszen csak 3 vármegye veszélyeztetett területén (Beszterce, Szolnok-Doboka, Maros-Torda) kisajátítottak szórványokban 15.669, anyaegyházakban 29.038 kat. holdat, összesen 44.307 hold területet csak a ref. egyháztól, mint egyházi birtokot.

Minden eszközzel segíteni kell a magyar egyházak megtartó és missziós munkáját. Szórványgon-dozó, missziói lelkészek beállításával, jó ellátásával, ingyen könyvek, iratok, vallásos művek terjesztésével.

Az áttelepítés és népességcsere felbukkanó terve külpolitikai függvény, rá addig, míg meg nem valósul, nem építhetünk, minden más munkánk azonban elemi, parancsoló s azonnal megindítandó kötelességünk, ha nem akarjuk,

hogy a történelem ránküsse a bélyeget: Egy fajta, aki a legeszelelenebbül pazarolta el saját véré-t.

KISS SÁNDOR

A félszázados Dugonics-társaság.

November 29-én ünnepelte a szegedi Dugonics Társaság fennállásának 50. évfordulóját. Dél előtt 11 órakor nyitotta meg a társaság elnöke a városi múzeum nagytermében rendezett Dugonics-emlékkiállítását, amelyről már decemberi számunkban megemlékeztünk, 12 órakor pedig Tápai Antal szobrászművész gyűjteményes kiállítását, melyen Oroszlán Zoltán ismertette Tápai művészetét.

Az ünnepi ülést — a Társaság fennállása óta a 346.-at — a városháza közgyűlési termében d. u. 5 órakor nyitotta meg Banner János elnök. Dr. Pálffy József polgármester a város és a Társaság viszonyáról, és a Társaság érde-meiről értekezett, majd Firbás Oszkár dr. főtitkár foglalta össze az elmúlt 50 év munkásságának eredményeit. Sik Sándor alelnök három régi székfoglaló felolvasásával fejezte ki a Társaság kegyeletét Tömörkény István, Móra Ferenc és Juhász Gyula emléke iránt.

Decemberben, a jubiláris ünnepségek kiegészítéseként az Olasz-Kultúrintézettel együtt emlékezett a Társaság Titus Livius bimillenáriumáról. Az előadást Kerényi Károly tartotta. Ugyancsak ő beszélt a művészetről a Társaság által rendezett gyűjteményes Vinkler kiállításon, amelyet 13-án a Társaság alelnöke, Sik Sándor nyitott meg, hosszabb előadásban méltatva Vinkler László művészetét.

B. I.